

A ló a népnyelvben

A magyart lovas népnek tartják, háziállataink közül a kutyával együtt a legbecsesebbek. Bár a lónak a közlekedésben, szállításban korábban betöltött szerepe egészen megváltozott, a frazeológiai kapcsolatokban viszonylag sűrűn előfordul. A lovat különben az egyik legokosabb állatnak tartják (úgy mondják, gyerekre, ittas emberre annyira vigyáz, hogy nem lépik rá), és főleg az idősebb gazdaemberek kedvence, számtalan történet szereplője.

Az alább következő szólásokat, közmondásokat a Gagy mentén gyűjtöttem. Lóval kapcsolatos szólás magyar nyelvterületen jóval több van, ezen a vidéken ezeket használják. Közlésük – a szólások jelentésével együtt – azt a célt szolgálja, hogy használatuk megfelelő esetben színesebbé tegye beszédünket, érzékletesebbé mondandónkat.

Szólások:

- nem adná (magát) egy vak lóért – sokért nem adná
- van benne lópor – furfangos
- benne is van, amitől a ló nem húz – furfangos, makacs, különös természetű
- megrúgta a ló – serdülő lányra mondják, akinek már „kiszökött”, kifejlődőben a melle
- nagy a feje, búsuljon a ló – ennyiért nem érdemes búsulni, ez a dolog nem ad okot arra, hogy borulátók legyünk (dalszövegből)
- a ló se eszi meg az abrakos/zabos tarisznyát – tréfás magyarázat, ha valaki a töltött káposztából, töltött paprikából csak a húsos tölteléket eszi meg
- átelik a ló másik oldalára – a másik végletbe esik

- jó két ló az egyik – (tréf.) a kettő közül egyik sem jó
- magas lóról beszél – adja a nagyot, fenn hordja az orrát, érezteti, hogy fölényben, hatalmi helyzetben van, lekezelően beszél
- kilóg a lóláb – kitetszik a csalafintaság, hátsó szándék
- leszáll a magas lóról – adja még alább is, lejár a szerencséje, és nem hordja olyan fenn az orrát
- jó lóra tett – jól választott
- rossz lóra tett – nem vált be a számítása
- lovat ad alája – 1. biztatja; 2. hitegeti, csalárd módon neki ad igazat
- lóvá tesz – elbolondít, becsap
- szász a lován ül s keresi – olyan alkalmakkor mondják, ha valaki valamely ruhadarabot (pl. sapkát, kalapot) keres, ami rajta van, vagy olyan dolgot, tárgyat, munkaeszközt, ami nála, vagy közvetlen közelében van, és mégsem találja
- nem lóverseny – nem kell éppen annyira sietni vele, nem kell olyan feszes iramot követni
- pofája csak a lónak van s neked – ezzel vágna vissza, ha valakinek a pofáját emlegetik (pl. arc helyett is)
- vörös kutya, vörös ló, vörös asszony egy se jó – babonás hiedelemből származik, hogy a vörös hajú ember rosszféle
- az apostolok lován érkezik, megy, jár – gyalogosan
- a cigány is a maga lovát dicséri – 1. a sajátjával dicsekszik; 2. mindenki a saját érdekében beszél, a tulajdonos mindig a magáét dicséri
- a szekér megelőzte/megkerülte a lovakat – felborul valaminek a szokott (sor)rendje
- még egy lónak is sok volna – emberi mértéken felüli munka, szenvedés
- a tótok lovának lefagyott a szarva – (tréf.) nagy hideg van

Szóláshasonlatok:

- úgy/annyit ért hozzá, mint a ló az ábécéhez – nem ért hozzá, nem is konyít hozzá
- úgy tudja, mint a ló az ábécét – egyáltalán nem tudja, nem ért hozzá
- akkora feje van, mint egy lónak – nagyfejű
- fingik, mint a szekeres ló – sűrű egymásutánban szellent
- izzad, mint egy ló – nagyon verejtékezik
- olyan haja van, mint a dobói lovaknak – hosszú, bozontos hajú (Dobóban szerették, ha a lovaiknak hosszú sörénye volt, és futtatás közben ritmikusan mozgott, szalagot is fontak bele, főként ünnepi alkalmakkor)
- úgy üti/veri, mint a lovat – kegyetlenül, kíméletlenül veri
- (láb)on állva al(u)szik, mint a ló – 1. annyira álmos, hogy állva is bóbiskol; 2. nincsen ideje kipihenni magát, emiatt nagyon fáradt, kimerült
- biztatja, mint a cigány a lovat – feltűnően, erősködve próbál meggyőzni valakit
- cseréli, mint cigány a lovat – sűrűn cseréli
- e(l)verte, mint szódás a lovat – nagyon elverte
- üti, mint szódás a lovat – nagyon veri
- annyit ér, mint hótt/döglött lovon a patkó – teljesen értéktelen, illetve utólag semmi eredménye az igyekezetnek, törekvésnek, haszontalan, hiábavaló dolog
- beosztással él, mint a kollektívlovak – szerény anyagi körülményei miatt takarékosan él
- olyan hideg van, hogy a tótok lovának lefagyott a szarva – (tréf.) nagy hideg van

- összeálltak, mint lovak az árnyékban – összeköltöztek, vadházasságban élnek
- röhög, mint a ló – hangosan, csúnyán kacag

Közmondások:

- nyomtató lónak nem kötik be a száját – ki amivel foglalkozik, dolgozik, abból fogyaszt is
- a ló is jobban megy hazafelé – az ígásállat is érzi, amikor hazafelé tart, hasonlóképpen az ember is hazafelé szokott igyekezni
- közös lónak túros a háta – ha valami közös tulajdonban van, hamarabb elromlik, tönkremegy, károsodik, mert nem vigyáznak rá, mindenki csak hasznot szeretne húzni belőle, és nem a karbantartásával, gondozásával törődik
- ló döglök, hám ürül s mindenkire sor kerül – néha ki kell várni, hogy megüresedjen pl. a munkahely, hogy más elfoglalhassa, de lassan sorra kerül mindenki
- ha ló nincs, számár is jó – 1. ha nincsen ott a megfelelő személy, más is megteszi; 2. hogyha nincsen kéznél a megfelelő eszköz, szerszám, nincsen más megoldás, lehetőség, alkalmilag egyébvel, akár oda nem illővel vagy rossz, gyengébb minőségűvel is helyettesíthető, csak hogy a célt elérjék; ez is jó lesz, ezzel is megelégedünk
- szegény ember csitkója hamar ló – a szükség rákényszeríti az embert olyasmire is időnap előtt, amit másképpen kellene tennie amúgy
- ajándék lónak ne nézd a fogát – az ajándékra nem szokás, nem illik rosszalló megjegyzést tenni
- a jó lónak nem kell ostor – ki amivel foglalkozik, nem kell arra bízni, ha jól akarja végezni a munkáját
- a lónak négy lába van, mégis megbotlik – még az is követ el vétséget, akiről nem is gondolnánk
- a százforintos ló is megbotlik – mindenki hibázik, téved, még az is, akiről nem is gondolnánk
- a jó ló vagy megvakul, vagy megsántul – a legjobb állatnak, vagy a legjobb, legértékesebb embernek, mesternek is idővel csak lesz valami hibája, betegsége (általában tréfás öngazolásként hangzik el)
- akinek lova nincsen, járjon gyalog – akinek szerényebbek az anyagi körülményei, érje be azzal (A monda szerint József császártól azt kérték a gagyiak, adja rendeletbe, hogy akinek lova nincsen, az járjon gyalog. A császár persze teljesítette a különös kívánságot, mivel teljesen ésszerű ez a megoldás. Csak arra nem gondolt, hogy amikor ő érkezik Gagyba, akkor éppen az általa aláírt rendelettel bújnak ki a gagyiak a kötelező fogatállítástól. A történetet Dósa Dániel verselte meg.)
- egy seggel két lovat nem lehet megülni – egyszerre nem lehet két dologgal foglalkozni
- mindig azt a lovat ütök, amelyik a legjobban húz – attól várnak el többet, illetve arra bíznak többet, aki rendszeren, megbízhatóan dolgozik

Regula:

- a lónak zab kell, nem ostor – a lófélét táplálni, gondozni kell ahhoz, hogy hasznot hajtson, nem pedig csak lelketlenül hajtani, kihasználni, hiszen a jól tartott állat verés nélkül is teljesíti gazdája parancsát

P. Buzogány Árpád

„Nála ez a kincs úgy terem, mint másutt a burján.”

Rugonfalvi Kiss István (történész, egyetemi tanár) az udvarhelyszéki Rugonfalváról eredő Kiss család leszármazottja. Gyimesfelsőlokon született 1881. január 14-én. Felsőfokú tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán, latin–történelem szakon végezte. Bölcsészdoktori diplomáját 1904-ben szerezte meg. 1907-ben családot alapított. Fábri Jolánnal kötött házasságából két fia született, István és András. 1911-ben a Debreceni Református Kollégiumban létrehozott bölcsész-fakultás munkatársa lett, folytatva oktatói munkáját az intézmény állami tudományegyetemmé való alakítása után is. Az első világháború idején, 1916-os felmentéséig két évet szolgált az orosz, majd az olasz fronton. A világháborút követően a debreceni bölcsészettudományi kar dékánjaként folytatta tevékenységét. A második világháború idején, a front közeledtével Budapestre menekült. Kéziratai nagy része megsemmisült. Élete utolsó éveit Biharkeresztesen töltötte 1957-ben bekövetkezett haláláig. Debrecenben temették el.

Számos tanulmány, önálló kötet szerzője. Művei közül: *II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemmé választása* (Bp., 1906); *A magyar helytartótanács története I. Ferdinánd korában* (Bp., 1907); *Az utolsó nemesi fölkelés* (I-II. Győr, 1909–1911); *Bethlen Gábor életrajza* (Bp., 1922); *Trónbetöltés és ducatus az Árpád-korban* (Bp., 1928); *Az egységes magyar nemesi rend kifejlődése* (Bp., 1932); *Parainézis* (Bp., 1932) stb. Kiadatlan kéziratai a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Kézirattárában találhatóak (Rugonfalvi Kiss István iratai. Ms. 146.).

Rugonfalvi legismertebb műve *A nemes székely nemzet képe* című háromkötetes munka, amely 1939-ben Debrecenben jelent meg. *A székely föld és székely nép* címet viselő második kötet 12. fejezetében a szerző a székely humor jellemzésére vállalkozott. Saját bevallása szerint könyve e téma tárgyalása nélkül nem lenne teljes, hiszen „a székely nép életét [...] átszövi és ékesíti a humor. Nála ez a kincs úgy terem, mint másutt a burján.”

A fejezet megírásához Dani báb, dr. Hosszú Zoltán (1897–1944) színészt, játékmestert kérte fel. (Hosszú Zoltán 1925-ben végezte el az Országos Színészegyesület színésziskoláját. Innen Forgács Rózsi Kamaraszínházához került, majd 1926-ban a Nemzeti Színház szerződtette. 1939-ben rendezett a Belvárosi Színházban. Epizodistaként volt ismert. *Dani báb* néven hangversenyeken sikerrel konferált, de filmekben is szerepelt.) Végül barátjának nem sikerült befejezni az anyagot, ezért azt maga egészítette ki. Munkája során sajnálattal tapasztalta, „hogy a régi feljegyzések kevés vonást őriztek meg a népeletről. A tudomány olyan későn figyelte fel a néprajzi és néplélektani sajátosságokra, hogy sok ősi kincs veszendőbe ment, gyűjteményeink a közelmúlt kincseit is nagyon fogyatékosan őrzik”. A szerző gimnazista korában maga is gyűjtött anekdotákat, amelyek azonban nagyrészt elvesztek, elkallódtak. Ezért a fejezet megírásakor nagyban támaszkodott már megjelent kiadványokra: Mátyás Sándor: *Székely Humor* (Temesvár,